

Sygn. akt I PK 163/17

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lipca 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)
SSN Dawid Miąsik (sprawozdawca)
SSN Maciej Pacuda

w sprawie z powództwa N. Z. i P. K.

przeciwko Z. K.

o zapłatę ryczału za nocleg, diety i wynagrodzenie za godziny nadliczbowe,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 4 lipca 2018 r.,

skargi kasacyjnej powodów od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy
i Ubezpieczeń Społecznych w G.

z dnia 15 grudnia 2016 r., sygn. akt VIII Pa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę
Sądowi Okręgowemu w G. do ponownego rozpoznania
oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powód N.Z., po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa, domagał się zasądzenia na swoją rzecz od Z. K. (pозwany): a) kwoty 26.629 zł tytułem ryczału za nocleg w związku z odbytymi podróżami służbowymi poza granicami kraju za

okres od 11 lipca 2012 r. do 30 września 2013 r., z ustawowymi odsetkami od 1 października 2013 r.; b) kwoty 2.329,50 zł tytułem ryczałtu za nocleg w związku z odbytymi podróżami służbowymi na terenie kraju za okres od 11 lipca 2012 r. do 30 września 2013 r., z ustawowymi odsetkami od 1 października 2013 r. do dnia zapłaty; c) kwoty 10.382,05 zł tytułem wynagrodzenia za pracę w godzinach nadliczbowych, z ustawowymi odsetkami od 1 października 2013 r. do dnia zapłaty; d) kwoty 1.852,50 zł tytułem diet w związku z odbytymi podróżami służbowymi na terenie kraju za okres od 11 lipca 2012 r. do 30 września 2013 r., z ustawowymi odsetkami od 1 października 2013 r. do dnia zapłaty; e) zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Powód P.K. po ostatecznym sprecyzowaniu powództwa domagał się zasądzenia na swoją rzecz od pozwanego: a) kwoty 23.918,42 zł tytułem ryczałtu za nocleg w związku z odbytymi podróżami służbowymi poza granicami kraju za okres od 1 września 2011 r. do 30 listopada 2012 r., z ustawowymi odsetkami od 1 grudnia 2012 r.; b) kwoty 1.552,50 zł tytułem ryczałtu za nocleg w związku z odbytymi podróżami służbowymi na terenie kraju za okres od 1 września 2011 r. do 30 listopada 2012 r., z ustawowymi odsetkami od dnia 1 grudnia 2012 r.; c) zwrotu kosztów zastępstwa procesowego.

Pozwany wniósł o oddalenie obu powództw oraz zasądzenie zwrotu kosztów zastępstwa procesowego, podnosząc że powodowie nie wykazali, aby w związku z podróżami służbowymi ponieśli koszty.

Wyrokiem z 26 stycznia 2016 r., IV P [...] Sąd Rejonowy w Z. uwzględnił oba powództwa w całości, orzekł o rygorze natychmiastowej wykonalności oraz o kosztach postępowania.

Sąd pierwszej instancji uznał, że skoro pracodawca nie zapewnił powodom odpowiedniego noclegu i wobec braku regulacji ryczałtów za noclegi w umowie o pracę lub w wewnątrzzakładowych aktach prawa pracy, to powodowie mają prawo do ryczałtów za noclegi na zasadach określonych w art. 77 § 3-5 k.p. w związku z art. 21a ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1155 ze zm., dalej jako ustawa o czasie pracy kierowców) według stawek określonych w § 9 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania

należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1991 ze zm., dalej jako rozporządzenie dotyczące zagranicznej podróży służbowej z 2002 r.) oraz § 7 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju (Dz.U. z 2002 r. Nr 236, poz. 1990 ze zm., dalej jako rozporządzenie dotyczące krajowej podróży służbowej z 2002 r.). Sąd pierwszej instancji dodał, że w przypadku powoda N. Z. od 1 marca 2013 r. nastąpiła zmiana stanu prawnego i należało zastosować od tej daty § 8 ust. 3 i § 16 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej (Dz.U. z 2013 r., poz. 167 ze zm., dalej jako rozporządzenie dotyczące podróży służbowej z 2013 r.).

Apelację wniósł pozwany, domagając się zmiany zaskarżonego wyroku i oddalenie obu powództw oraz zasądzenia zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu przed Sądami pierwszej i drugiej instancji, ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania.

Wyrokiem z 15 grudnia 2016 r., VIII Pa [...] Sąd Okręgowy w G.: 1) zmienił zaskarżony wyrok w punkcie 1 tiret 1 w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda N. Z. kwotę 2.329,50 zł (dwa tysiące trzysta dwadzieścia dziewięć złotych i pięćdziesiąt groszy) tytułem ryczałtu za noclegi na terenie kraju, z ustawowymi odsetkami od 1 października 2013 r. do dnia zapłaty oddalając powództwo w pozostałym zakresie; w punkcie 2 w ten sposób, że zniósł między pozwanym a powodem N. Z. koszty postępowania; w punkcie 3 w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powoda P. K. kwotę 1.552,50 zł (jeden tysiąc pięćset pięćdziesiąt dwa złote i pięćdziesiąt groszy) tytułem ryczałtu za noclegi na terenie kraju, z ustawowymi odsetkami od 1 grudnia 2012 r. do dnia zapłaty, oddalając powództwo w pozostałym zakresie; w punkcie 4 w ten sposób, że

odstąpił od obciążenia powoda P. K. kosztami postępowania; w punkcie 7 w ten sposób, że nakazał pobrać od pozwanego na rzecz Skarbu Państwa Sądu Rejonowego w Z. kwotę 806 zł (osiemset sześć złotych) tytułem opłaty, od uiszczenia której powodowie byli zwolnieni oraz kwotę 1.371,74 zł (jeden tysiąc trzysta siedemdziesiąt jeden złotych i siedemdziesiąt cztery grosze) tytułem wydatków; 2) oddalił apelację w pozostałym zakresie; 3) odstąpił od obciążania powodów kosztami postępowania apelacyjnego.

Sąd Okręgowy uznał, że apelacja pozwanego zasługiwała na uwzględnienie wyłącznie w zakresie ryczałtu za nocleg w związku z podróżami służbowymi poza granicami kraju, jednakże z innych przyczyn, niż podane w apelacji. Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że należy uwzględnić w przedmiotowym postępowaniu, że w wyniku wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., w sprawie K 11/15 (Dz.U. z 2016 r., poz. 2206) doszło do zmiany stanu prawnego. Sąd Okręgowy ustalił, że z poleceń wyjazdu załączonych do akt wynikało, że powodom wypłacono diety w związku z odbytymi podróżami poza granicami kraju (adnotacja jedynie w rubryce diety). Należności te zostały wypłacone w kwotach odpowiadających kwotom wymienionym w rozporządzeniu dotyczącym zagranicznej podróży służbowej z 2002 r. Ponadto w toku postępowania pozwany twierdził, że zapewniał kierowcom komfortowe warunki w kabinie, aby tam mogli nocować. W tej sytuacji słusznie przyjął Sąd pierwszej instancji, że twierdzenia pozwanego, iż strony umówiły się ustnie, że wypłacane powodowi diety obejmują także należności z tytułu noclegów są niewiarygodne. Poza zeznaniami pozwanego nie zostały zgłoszone inne wnioski dowodowe na okoliczność, że strony umówiły się, iż diety obejmują także należności „za noclegi”. Sąd Okręgowy stwierdził, że zgodnie z art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców kierowcy w podróży służbowej, przysługują należności na pokrycie kosztów związanych z wykonywaniem tego zadania służbowego, ustalone na zasadach określonych w przepisach art. 77⁵ § 3-5 Kodeksu pracy.

Sąd Okręgowy zauważył, że odesłanie do przepisów Kodeksu pracy nie zawiera żadnych ograniczeń czy modyfikacji ich stosowania względem kierowców, w szczególności odbywających wielokrotne podróże służbowe za granicę. Z art. 77⁵ § 3 k.p. wynikają zaś warunki wypłacania należności z tytułu podróży służbowej,

które określa się w układzie zbiorowym pracy lub w regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę, jeżeli pracodawca nie jest objęty układem zbiorowym pracy lub nie jest zobowiązany do ustalenia regulaminu wynagradzania. Zaś zgodnie z art. 77⁵ § 5 k.p. w przypadku, gdy układ zbiorowy pracy, regulamin wynagradzania lub umowa o pracę nie zawiera postanowień, o których mowa w § 3, pracownikowi przysługują należności na pokrycie kosztów podróży służbowej odpowiednio według przepisów, o których mowa w § 2. Oznacza to, że przepisy wykonawcze ustalają minimalny standard wszystkich świadczeń z tytułu podróży służbowych (diet oraz zwrotu kosztów przejazdów, noclegów i innych wydatków), które w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę mogą być uregulowane korzystniej dla pracownika (art. 9 § 2 k.p. i art. 18 § 2 k.p.). Odesłanie w art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców do art. 77⁵ § 3-5 k.p. oznacza pośrednio odesłanie do art. 77⁵ § 2 k.p. Sąd Okręgowy stwierdził, że pracodawca spoza sfery budżetowej ma swobodę w określaniu warunków wypłacania należności z tytułu podróży służbowych, dostosowując wewnętrzne przepisy prawa pracy do specyfiki swojej działalności. Swoboda ta jest ograniczona dwoma zastrzeżeniami - należności przysługujące pracownikowi z tytułu podróży służbowej powinny pokrywać koszty poniesione przez pracownika w związku z tą podróżą (art. 77⁵ § 1 k.p.) - nie można bowiem obciążać pracownika kosztami związanymi z podróżą służbową; przepisy wewnętrzne (postanowienia układu zbiorowego pracy, regulaminy wynagradzania lub umowy o pracę) nie mogą ustalać diety za dobę podróży służbowej na obszarze kraju oraz poza granicami kraju w wysokości niższej niż dieta z tytułu podróży służbowej na obszarze kraju określona dla pracownika sfery budżetowej (art. 77⁵ § 4 k.p.).

Sąd Okręgowy zauważył ponadto, że po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji doszło do zmiany stanu prawnego, co ma wpływ na roszczenie o ryczałty za nocleg w związku z odbytymi podróżami służbowymi poza granicami kraju. Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że na dzień wydania przez niego wyroku w przedmiotowej sprawie wyrok Trybunału Konstytucyjnego K 11/15 nie został jeszcze opublikowany w Dzienniku Ustaw. Mimo to Sąd Okręgowy wyraził pogląd, że niepublikowany wyrok Trybunału, stwierdzający niezgodność z Konstytucją określonego przepisu uchyla domniemanie jego zgodności z Konstytucją z chwilą

ogłoszenia wyroku przez Trybunał w toku postępowania, czyli po przeprowadzonej rozprawie, gdyż ostateczność i moc powszechnie obowiązująca odnoszą się tylko do rozstrzygnięcia podjętego przez Trybunał. Jak zauważył Sąd Okręgowy przyznanie orzeczeniom Trybunału mocy powszechnie obowiązującej powoduje, że nikt, w szczególności zaś żaden organ władzy publicznej, nie może zająć stanowiska odmiennego niż to wyrażone przez Trybunał w orzeczeniu. Z art. 190 Konstytucji wynika bowiem norma prawna, nadająca się do bezpośredniego stosowania, z której wynika, że sądy są zobowiązane do uwzględnienia zmiany stanu prawnego, wywołanej negatywnym wyrokiem Trybunału. Organy państwowe muszą uwzględnić nie tylko fakt istnienia orzeczenia Trybunału, ale także jego treść. W rezultacie od dnia wydania orzeczenia Trybunału, i niezależnie od dalszych czynności, związanych z jego promulgacją, żaden organ państwowy nie może odmówić uwzględnienia orzeczenia Trybunału w ramach wykonywanych działań. Wejście w życie orzeczenia w rozumieniu art. 190 ust. 3 Konstytucji pozostaje irrelewantne dla bytu orzeczenia oraz jego mocy wiążącej dla uczestników postępowania w konkretnej sprawie. Dlatego też, Sąd Okręgowy był uprawniony do zastosowania wyroku Trybunału Konstytucyjnego K 11/15, mimo że nie został on ogłoszony w Dzienniku Ustaw. Skoro zaś derogowano podstawę prawną orzeczenia o ryczałcie za noclegi w związku z podróżą służbową poza granicami kraju, to na mocy art. 386 § 1 k.p.c. należało zmienić częściowo zaskarżony wyrok i oddalić powództwo o ryczałt za nocleg w związku z podróżą służbową poza granicami kraju.

Zdanie odrębne do powyższego wyroku Sądu Okręgowego złożył Sędzia Sądu Okręgowego G. T., podkreślając że w jego ocenie dopiero moment wejścia orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego w życie oznacza, że nabiera on mocy powszechnie obowiązującej, co oznacza, że w tym właśnie momencie dochodzi do zmiany stanu prawnego.

Skargę kasacyjną na powyższy wyrok Sądu Okręgowego wnieśli powodowie, zaskarżając go w części, obejmującej punkt 1a i c w zakresie oddalenia powództwa oraz w punkcie 1b, wnosząc o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w G., pozostawiając mu rozstrzygnięcie o kosztach postępowania oraz zasądzenie

kosztów postępowania kasacyjnego. Powodowie zarzucili naruszenie art. 190 ust. 2 i ust. 3 Konstytucji związku z art. 114 ustawy z dnia 30 listopada 2016 r. o organizacji i trybie postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym (Dz.U. z 2016 r., poz. 2072, dalej jako ustawa o organizacji TK) przez ich błędną wykładnię i w efekcie uznanie, iż wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 listopada 2016 r., K 11/15 w dniu wydania orzeczenia przez Sąd Okręgowy już wszedł w życie mimo braku jego publikacji (publikacja miała miejsce 29 grudnia 2016 r.) i w efekcie błędne uznanie, iż doszło do derogacji przepisów na mocy których Sąd Rejonowy w Z. zasądził na rzecz powodów kwoty z tytułu ryczałtów za noclegi za granicą, czyli art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77⁵ § 2, 3 i 5 Kodeksu pracy w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia dotyczącego podróży służbowej z 2013 r. oraz przez przyjęcie, iż orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z 24 listopada 2016 r. K 11/15 wyklucza zasądzenie na rzecz powodów ryczałtów za nocleg poza granicami kraju, mimo obowiązywania nadal art. 77⁵ § 2 § 2, 3 i 5 Kodeksu pracy, który stanowi normę ogólną zarówno dla sfery budżetowej jak i niebudżetowej, z której to normy wynika, że z tytułu podróży służbowej pracownikowi należą się odpowiednie należności, tym bardziej wobec orzeczenia Sądu Najwyższego z 19 marca 2008 r., I PK 230/07 (OSNP 2009 nr 13-14, poz. 176), z którego wynika, iż „Umożliwienie kierowcy spania w kabinie samochodu nie stanowi zapewnienia pracownikowi bezpłatnego noclegu w rozumieniu rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r.”.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną powodów pozwany wniósł o jej oddalenie oraz zasądzenie kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się zasadna, chociaż nie wszystkie podniesione w niej zarzuty zasługiwały na uwzględnienie.

Niezasadny okazał się zarzut naruszenia art. 190 ust. 2 i ust. 3 Konstytucji związku z art. 114 ustawy o organizacji TK. Skarżący błędnie utożsamia skutki wyroku Trybunału Konstytucyjnego w sferze stosowania prawa ze skutkami jakie

wywołuje orzeczenie sądu konstytucyjnego w sferze obowiązywania prawa. Zgodnie z art. 190 ust. 3 Konstytucji RP, do wywołania skutku w sferze obowiązywania prawa konieczne jest promulgowanie wyroku Trybunału Konstytucyjnego w stosownym dzienniku urzędowym. Bez tej publikacji wyrok Trybunału Konstytucyjnego nie wywołuje skutku w postaci utraty mocy obowiązującej przepisu zawierającego normę uznaną za niekonstytucyjną. Utrata mocy obowiązującej, warunkowana przez publikację wyroku Trybunału Konstytucyjnego, nie stanowi jednak przesłanki warunkującej decyzję sądu powszechnego o zastosowaniu albo niezastosowaniu przy rozstrzyganiu sprawy przepisu uznanego przez Trybunał Konstytucyjny za niekonstytucyjny.

Stosownych argumentów dostarcza w tej kwestii obszerne orzecznictwo Sądu Najwyższego i piśmiennictwo w przedmiocie skutków wyroków Trybunału Konstytucyjnego odraczających utratę mocy obowiązującej norm prawnych uznanych za niezgodne z Konstytucją RP. Skoro wolą ustrojodawcy, mocą decyzji Trybunału Konstytucyjnego, normy uznane za niekonstytucyjne mogą utracić moc obowiązującą w późniejszej dacie niż data publikacji wyroku Trybunału Konstytucyjnego w stosownym dzienniku urzędowym, pojawił się problem dopuszczalności dalszego stosowania przepisów kodujących normę uznaną za niekonstytucyjną w okresie do utraty przez nie mocy obowiązującej. W tym zakresie w orzecznictwie samego Trybunału Konstytucyjnego ujawniła się rozbieżność. Z jednej bowiem strony Trybunał Konstytucyjny uznawał, że w okresie odroczenia utraty mocy obowiązującej przepis musi być przestrzegany i stosowany przez wszystkich adresatów (wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 2 lipca 2003 r., K 25/01, OTK ZU nr 6/A/2003 poz. 60; z 27 kwietnia 2005 r., P 1/05, OTK ZU nr A/4/2005, poz. 42; z 1 grudnia 2010 r., K 41/07, OTK ZU nr A/10/2010, poz. 127; z 12 grudnia 2011 r., P 1/11, OTK ZU nr 10/A/2011, poz. 115), z drugiej zaś w jego orzecznictwie dopuszczano możliwość stosowania w tym okresie przepisu w sposób zgodny z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, przykładowo przez stosowanie zasady ogólnej zamiast wyjątku (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3 lipca 2008 r., K 38/07, OTK ZU nr 6/A/2008, poz. 102), oraz konieczność uwzględnienia argumentacji użytej w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego (wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 13 września 2005 r., K 38/04, OTK ZU nr 8/A/2004, poz. 96; z 27

października 2004 r., SK 1/04, OTK ZU nr 9/A/2004, poz. 96). Podobne rozbieżności wystąpiły w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. przykłady przedstawione w uchwale Sądu Najwyższego z 27 marca 2014 r., I KZP 30/13, OSNKW 2014 nr 5, poz. 36) oraz w piśmiennictwie (por. P. Radzewicz, *Wzruszenie "domniemania konstytucyjności" aktu normatywnego przez Trybunał Konstytucyjny*, Przegląd Sejmowy 2008 nr 5, s. 84-85 oraz A. Dębowska, *Skutki wyroków Trybunału Konstytucyjnego wydawanych na tle ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o Trybunale Konstytucyjnym i jej kolejnych nowelizacji* [w:] P. Radzewicz (red.), *Konstytucyjny spór o granice zmian organizacji i zasad działania Trybunału Konstytucyjnego czerwiec 2015 - marzec 2016*, Warszawa 2017, s. 530).

Podkreślić należy, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego - Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych ugruntowało się stanowisko, zgodnie z którym odroczenie wejścia w życie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego stwierdzającego niekonstytucyjność nie jest przeszkodą do uznania przez sąd, że przepis ten był sprzeczny z Konstytucją od chwili jego uchwalenia (wyroki Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2007 r., III PK 96/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 61; z 5 czerwca 2007 r., I PK 6/07, OSNP 2008 nr 15-16, poz. 213; z 24 stycznia 2006 r., I PK 116/05, OSNP 2006 nr 23-24, poz. 353).

Za niestosowaniem przepisów uznanych za niekonstytucyjne w okresie między ogłoszeniem wyroku Trybunału Konstytucyjnego w dzienniku urzędowym a utratą mocy obowiązującej tych przepisów przemawiały następujące argumenty. Po pierwsze, zapewnienie skuteczności postanowieniom Konstytucji. Po drugie, zasada bezpośredniego stosowania Konstytucji oraz podlegania sędziów nie tylko ustawie zwykłej ale i ustawie zasadniczej. Skoro sędziowie podlegają także Konstytucji to nie można od nich oczekiwać dalszego stosowania przepisów, co do których właściwy sąd – sąd konstytucyjny – stwierdził już sprzeczność z ustawą zasadniczą. Po trzecie, bezsensowność orzekania na podstawie przepisu uznanego za sprzeczny z Konstytucją do czasu utraty mocy obowiązującej, a następnie wznawiania postępowania w sprawie opartej na przepisie, który został uznany za sprzeczny z Konstytucją. Po czwarte, inny krąg adresatów orzeczenia stwierdzającego niekonstytucyjność (wszyscy stosujący prawo) oraz orzeczenia o odroczeniu utraty mocy obowiązującej (prawodawca). Po piąte, jak trafnie przyjęto

w I KZP 30/13 odroczenie utraty mocy obowiązującej przepisu odnosi się wyłącznie do skutku derogacyjnego wyroku Trybunału Konstytucyjnego ale nie dotyczy samego uznania określonej normy za niekonstytucyjną.

Z dotychczasowych wywodów wynika, że zgodnie ze stanowiskiem podzielanym przez Sąd Najwyższy – Izbę Pracy i Ubezpieczeń Społecznych należy odróżnić skutki aplikacyjne od derogacyjnych wyroków Trybunału Konstytucyjnego. Zdaniem Sądu Najwyższego, art. 190 ust. 3 Konstytucji RP odnosi się tylko do przesłanek wywołania przez wyrok Trybunału Konstytucyjnego skutku derogacyjnego, natomiast nie ma znaczenia dla skutku aplikacyjnego. Artykuł 190 ust. 3 Konstytucji RP stanowi bowiem o „wejściu w życie z dniem ogłoszenia” orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego tylko w odniesieniu do terminu utraty mocy obowiązującej aktu normatywnego, skoro w dalszej części zdania 1 tego przepisu mowa o kompetencji Trybunału Konstytucyjnego do określenia innego terminu utraty tej mocy.

Związanie wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego (wynikające z art. 190 ust. 1 Konstytucji) w połączeniu z dyspozycją art. 8 ust. 1 traktującego Konstytucję jako najwyższe prawo RP oraz konstytucyjną zasadą wznawiania prawomocnie zakończonych postępowań, w którym orzeczono na podstawie aktów normatywnych uznanych za niezgodne z Konstytucją (art. 190 ust. 4 Konstytucji RP), nakazuje rozpatrywać termin początkowy wywoływania przez orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego skutków aplikacyjnych wyroku stwierdzającego niekonstytucyjność w oderwaniu od dopełnienia wymogu publikacji orzeczenia w stosownym dzienniku urzędowym. Co prawda we wcześniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego łączono skutek w postaci utraty domniemania konstytucyjności ustaw z dniem ogłoszenia sentencji wyroku Trybunału Konstytucyjnego, a zatem tak jak chce tego skarżący (zobacz: wyroki Sądu Najwyższego z dnia 18 maja 2010 r., III UK 2/10, OSNP 2011 nr 21-22, poz. 278; z 7 maja 2009 r., III UK 96/08, LEX nr 1001327), jednakże nielogiczne byłoby dopuszczanie do dalszego naruszania Konstytucji RP przez stosowanie przepisu uznanego za niekonstytucyjny w okresie między ogłoszeniem wyroku stwierdzającego taką niekonstytucyjność a datą publikacji tego orzeczenia w stosownym dzienniku urzędowym (tak również wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 marca 2007 r.,

K 8/07, OTK-A 2007 nr 3, poz. 26). Dlatego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego już 10 lat temu ukształtowała się linia orzeczenia, zgodnie z którą sam fakt ogłoszenia wyroku przez Trybunał Konstytucyjny nie jest pozbawiony prawnego znaczenia dla postępowań toczących się przed sądami, w których należy zastosować przepisy dotknięte niekonstytucyjnością. Z momentem publicznego ogłoszenia wyroku upada bowiem domniemanie konstytucyjności kontrolowanego przepisu (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 13 marca 2007 r., K 8/07, OTK-A 2007 nr 3, poz. 26; z 5 września 2007 r., P 21/06, OTK-A 2007 nr 8, poz. 96; postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z 8 października 2007 r., P 45/07, OTK-A 2007 nr 9, poz. 112). Stanowisko to potwierdzono wyraźnie w wyrokach Trybunału Konstytucyjnego z 9 marca 2016, K 47/15 (OTK-A 2018, poz. 31) oraz z 6 kwietnia 2016 r., SK 67/13 (OTK-A 2016, poz. 10), z 6 kwietnia 2016 r., P 2/14 (OTK-A 2016, poz. 8) oraz z 5 kwietnia 2017 r., K 33/15 (OTK-A 2017, poz. 24). Jest ono akceptowane w piśmiennictwie (M. Gutowski, P. Kardas, *Domniemanie konstytucyjności a kompetencje sądów*, *Palestra* 5/2016, s. 57; A. Dębowska, M. Flarczak-Wątor, *Domniemanie konstytucyjności ustawy w świetle orzecznictwa TK*, *Przegląd konstytucyjny* 2017 nr 2, s. 13-16; M. Flarczak-Wątor, *O skutkach prawnych nieopublikowanego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Rozważania na tle oczekującego na publikację wyroku z 9.03.2016 r. (K 47/15)*, *Przegląd Sądowy* 2016 nr 10, s. 21-24).

W dalszej kolejności należy odwołać się do celu kontroli konstytucyjności ustaw, jakim jest usuwanie z systemu prawnego hierarchicznej niezgodności norm. Cel ten realizowany jest zasadniczo przez pozbawianie mocy obowiązującej przepisów zawierających normę niższego rzędu niezgodną z normą wyższego rzędu. Cel ten może być także zrealizowany incydentalnie przez niezastosowanie w konkretnej sprawie normy opartej na przepisach prawa uznanych za niekonstytucyjne przez Trybunał Konstytucyjny. Skoro zgodnie z utrwalonym w orzecznictwie Sądu Najwyższego poglądem przepis uznany przez Trybunał Konstytucyjny za sprzeczny z Konstytucją lub innym aktem nadrzędnym, był niekonstytucyjny od dnia jego wydania i jako akt niższej rangi nie powinien być stosowany od dnia jego wejścia w życie (wyrok Sądu Najwyższego z 23 stycznia 2007 r., III PK 96/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 61), a z chwilą publicznego

ogłoszenia wyroku Trybunału Konstytucyjnego dochodzi do zakończenia procesu kontroli konstytucyjności, to już w tym momencie aktualizuje się obowiązek zapewnienia przez sądy orzekające w sprawach, w których przepis ten ma zastosowanie, stanu zgodnego z Konstytucją wynikającego z wyroku Trybunału Konstytucyjnego (wyrok Sądu Najwyższego z 20 września 2017 r., I UK 341/16, OSNP 2018 nr 7, poz. 97; postanowienie Sądu Najwyższego z 9 maja 2017 r., II UZ 11/17, OSNP 2018 nr 6, poz. 85). W sytuacji gdy stosowanej przez sąd regulacji nie udaje się zinterpretować w sposób odpowiadający wzorcowi konstytucyjnemu wynikającemu z wyroku Trybunału Konstytucyjnego, sądowi pozostaje tylko odmowa zastosowania przepisu w konkretnej sprawie.

Zasadny natomiast okazał się zarzut naruszenia art. 77⁵ § 5 k.p. Zgodnie z linią orzecniczą Sądu Najwyższego zapoczątkowaną wyrokiem z 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158) po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 24 listopada 2016 r., K 11/15 (OTK-A 2016, poz. 93), nie stosuje się art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, ale stosuje się nadal art. 77⁵ § 5 k.p., gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Przepis art. 77⁵ § 1 k.p. ma bowiem charakter powszechnie obowiązujący i dotyczy także kierowców w transporcie międzynarodowym jako pracowników. Dla jego zastosowania zbędne jest obowiązywanie art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców. Niezależnie od powyższego, mimo powołanego wyżej wyroku Trybunału Konstytucyjnego, o dalszym stosowaniu art. 77⁵ § 1 k.p. w sprawach takich jak niniejsza przesądzają art. 2 ust. 7 oraz art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców.

Z wiążących Sąd Najwyższy ustaleń wynika, że pozwany pracodawca nie zapewnił powodowi bezpłatnego noclegu w związku z wykonywaniem pracy kierowcy w transporcie międzynarodowym oraz nie uregulował zasad zwrotu należności z tego tytułu w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Oznacza to, że uznanie za niekonstytucyjny art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców nie może stanowić uzasadnionej przyczyny oddalenia powództwa pracownika o zwrot należności z tytułu podróży służbowych.

Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

